

Науковий керівник – доц. Пеньковська Н.М.

ПРОФЕСІЙНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ЧИННИК МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Інтенсивний розвиток українського суспільства, реформаційні процеси в усіх сферах його життєдіяльності і розширення інформаційного простору вимагають від підростаючого покоління вміння орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно засвоювати нові знання. Тому в XXI столітті пріоритетним завданням у трансформації освітнього соціуму має бути активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі і забезпечення високої результативності їх навчальної діяльності. Особливого звучання у цьому контексті набуває проблема вдалого вибору професії, що, безперечно є однією з головних складових умов людського щастя, усвідомлення своєї потреби в соціумі.

Мета дослідження: дослідити особливості мотивації учіння та професійних інтересів у старшокласників, встановити взаємозв'язок рівня сформованості професійних інтересів та рівня розвитку мотивації до навчання.

Згідно з поставленою метою визначено такі **завдання дослідження:**

Здійснити теоретичний аналіз сутності та структури мотивації учіння.

Розкрити основні тенденції у становленні мотивації старшокласників.

Здійснити теоретичний аналіз професійного інтересу як чинника мотивації до навчання у старшому шкільному віці.

Розробити та реалізувати програму діагностики особливостей мотиваційної та професійної сфер старшокласників.

Висвітлення проблеми. *Діяльність завжди викликана певними мотивами. Поняття «мотив» (від лат. **movere** – рухати, штовхати) означає спонукання до діяльності, спонукальну причину дій і вчинків (тобто те, що примушує людину до дій). Суб'єкта можуть спонукати до певної діяльності різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, почуття обов'язку перед суспільством, прагнення до самоствердження тощо.*

У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників успішної навчальної діяльності школяра, зокрема, до проблеми формування мотивації учіння. На загальнотеоретичному рівні положення про вплив особливостей мотивації навчальної діяльності на її продуктивність обґрунтовано в роботах В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, С.Л. Рубінштейна. Вивченню онтогенетичного аспекту цієї проблеми присвятили свої наукові розробки М.І. Алексєєва, А.Д. Андрєєва, Л.І. Божович, І.В. Дубровіна, С.С. Занюк, А.К. Маркова, Н.Руда, В.А. Шкуркін. Крім того, в експериментальних дослідженнях М.Т. Дригус, В.Б. Кухарської, Ю.М. Орлова, О.В. Скрипченка розкрито взаємозв'язок між мотивацією учіння й успішністю навчальної діяльності школяра. Незважаючи на наявність робіт, що досліджують учбову мотивацію, багато питань і досі залишаються відкритими.

Друга група досліджень присвячена професійному інтересові, як чиннику мотивації навчальної діяльності старшокласників. Ставлення юнаків та дівчат до майбутньої професії, яке виникає ще в період підготовки до неї в процесі навчання у школі, має розглядатись як одна із складових психологічних умов формування професійних інтересів у майбутніх фахівців. Потребу особистості у певній діяльності називають нахилом. Про нахили говорять тоді, коли майбутня робота уже подобається молодій людині, захоплює її.

Ознакою схильності учня до певної професійної діяльності є інтереси. У них проявляється пізнавальна потреба та пізнавальна спрямованість майбутнього фахівця на оволодіння професією, що пов'язано з позитивним емоційним станом. Тому своєчасний вияв інтересів сприяє професійному визначенню учня, що і допомагає здійснити професійний вибір.

У літературі з даної проблематики зустрічаються різні визначення інтересу: «емоційно забарвлена спрямованість нашої свідомості» (Л.А. Гордон, А.А. Смирнов); «емоційно-

пізнавальне ставлення» (В.Г. Морозова, В.М. М'ясищев); «спрямованість нашої свідомості» (М.Ф. Беляев). До структури професійного інтересу, на думку В.Є. Алексєєва та О.П. Худайберганова, входять такі компоненти: предметно-змістовий, інтелектуальний, мотиваційно-емоційний та вольовий.

Зв'язок інтересу з мотивами та мотивацією, на нашу думку, є достатньо обґрунтованим. Багато науковців (Л.О. Менашева, Є.П. Ільїн, С.Л. Рубінштейн, Б.І. Додонов, О.Г. Ковальов та ін.) розглядають інтерес, і професійний, зокрема, як один із мотивів, що є ключовою ланкою мотиваційної сфери людини. На думку Б.О. Федоришина, успіх у професійній діяльності обумовлюється комплексом необхідних здібностей, тому професійний інтерес розглядається як своєрідний індикатор відповідних здібностей. Формуванню стійкого професійного інтересу великою мірою сприяє високий рівень вираження нахилів (Н.Г. Ачкасова). Однак стійке позитивне ставлення до професії формується лише під час її здійснення (Т.В. Кудрявцев, А.Б. Сухарєв).

Характеризуючи професійний інтерес, як один з компонентів учбової мотивації, необхідно звернути увагу на те, що у педагогічному спілкуванні, це поняття часто використовується як синонім учбової мотивації. Свідченням цього можуть бути вислови: «у нього немає інтересу до навчання», «необхідно розвивати пізнавальний інтерес» тощо. Такий зсув понять пов'язаний, по-перше, з тим, що у теорії навчання саме інтерес був першим об'єктом вивчення у галузі мотивації (І. Герберт). По-друге, сам по собі інтерес – це неоднорідне явище, яке визначається як один з інтегральних проявів складних процесів мотиваційної сфери. Згідно з А.К.Марковою, «інтерес може бути широким, плануючим, результативним, професійним, процесуально-змістовним, учбово-пізнавальним і вищий рівень – перетворювальний інтерес» [6, с. 28].

Вивчення професійного інтересу як чинника мотивації до навчання у старшокласників передбачає його розуміння як усвідомлення актуальних потреб для особистості (здобування вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу і так далі), що задовольняються за допомогою виконання навчальних завдань, і спонукають її до вивчення майбутньої професійної діяльності. Інакше кажучи, якщо старшокласник свідомо здійснює вибір професії, яку він вважає гідною і значущою для суспільства, це, безумовно, впливає на мотиви його навчання.

В основі професійних інтересів старшокласників лежать потреби, мотиви, здібності, які, при правильно організованому навчально-виховному процесі з врахуванням впливу соціального оточення, дозволяють всебічно розвивати особистість учня, створюють передумови для оволодіння ним комплексом знань, умінь та навичок, необхідних для опанування майбутньою професією. Таким чином, професійний інтерес, як зацікавленість конкретною професією, визначається вченими як певною мірою усвідомлений мотив; як спрямованість особистості на визначений вид діяльності; як власне інтерес до бажаного виду діяльності; як ставлення особистості до професії, конкретного виду чи роду діяльності.

Як показав огляд психологічної літератури, для діагностики мотивації учіння та професійного інтересу у старшокласників використовують різноманітні методики. Здійснивши їх аналіз, ми розробили психодіагностичний комплекс з восьми методик, п'ять з яких стосувалися вивчення мотивації до навчальної діяльності і три – виявлення професійних інтересів та визначення рівня їх розвитку, а саме: 1) методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса; 2) методика «Спрямованість на оцінку», запропонована Є.П. Ільїним, Н.А. Курдюковою; 3) методика «Спрямованість на отримання знань» (Є.П. Ільїн, Н.А. Курдюкова); 4) методика «Вивчення ставлення до учіння і до учбових предметів», розроблена Г.Н. Казанцевим; 5) «Методика вивчення мотивації учіння старшокласників» (автори Окунева О.Ю., Васильєва Л. А.); 6) Методика «Карта інтересів», розроблена Б.О. Федоришиним; 7) Методика «ДДО» Є.О. Климова; 8) опитувальник професійної спрямованості (Д. Голланда).

Такий підхід до організації експерименту уможливив одержання достатньої кількості даних, необхідних для встановлення взаємозв'язків між досліджуваними категоріями – професійним інтересом та мотиваційною сферою особистості. За допомогою зазначених методик ми змогли виявити рівні сформованості мотивації у старших школярів та встановити їх зв'язок з професійним інтересом.

Дослідження було проведене у 9-11 класах Струсівської санаторної школи-інтернат. Загальна кількість обстежуваних – 50 старшокласників. У ході діагностики з'ясувалося, що у невеликої кількості учнів (18%) простежуються чітко визначені професійні інтереси, що підтверджується результатами за трьома методиками. Ці дані узгоджуються з мотивами навчальної діяльності: для цих школярів характерний високий рівень мотивації до навчання.

Так, у досліджуваній Б.Н. за методикою «Карта інтересів» переважає сфера інтересів журналістика (середній рівень), за методикою «ДДО» Є.О. Климова діагностується тип «Людина – людина», за опитувальником Д. Голланда домінує соціальний тип професійної спрямованості особистості. Всі ці сфери доповнюють одна одну і підкреслюють точність вибору професійної діяльності. Стосовно методики «Мотивація до успіху» у дівчини встановлено високий рівень (21) досягнення успіху, серед улюблених предметів перше рангове місце посідає іноземна мова, яка є невід'ємним компонентом у професії сучасного журналіста, високий рівень спостерігається і за методикою «Мотивація учіння старшокласників». У даному випадку при яскраво вираженому професійному інтересі спостерігається високий рівень мотивації до навчання. Тому, можна з впевненістю сказати, що професійний інтерес є чинником, який поглиблює мотивацію до навчання у старшому шкільному віці.

Половина обстежуваних (50%) частково визначилися щодо майбутньої професії. Для них характерним є узгодження даних за двома методиками із запропонованих трьох. Наприклад, в учня М.Г. сфера обслуговування, за методикою «Карта інтересів», співвідноситься із соціальним типом професійної спрямованості за методикою Д. Голланда. Ці показники мають однакову сферу професійної діяльності. Результати по даних методиках узгоджуються з показниками мотивації навчання: по двох із чотирьох запропонованих методик на виявлення рівня мотивації діагностуються високі показники (спрямованість на отримання оцінки та спрямованість на отримання знань), по двох інших проявляються низькі результати (мотивація досягнення успіху та мотивація учіння). Саме недостатня сформованість професійних інтересів, на нашу думку, обумовлює нижче середнього рівень мотивації до навчання.

Водночас виявилася група обстежуваних (34%), де дані за трьома методиками, які визначають сферу професійних інтересів та рівень їх сформованості, не узгоджуються. Причини такого незбігу, на наш погляд, можна пояснити впливом суб'єктивно-ситуативних чинників, таких як, відсутність відповідального ставлення досліджуваного до участі в діагностиці, емоційний стан учня на момент обстеження тощо. Також можна припустити, що професійні інтереси у цих старшокласників не сформовані у зв'язку із низьким рівнем профорієнтаційної роботи в школі, зниженням престижу здобуття освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. Нашу увагу привертає і той факт, що в окремих учнів, де присутня невизначеність професійних інтересів, спостерігаються достатньо високі показники мотивації до навчання. Так, для учня Т.В. характерний середній рівень мотивації до успіху (17), високий рівень спостерігається за методикою «Спрямованість на отримання знань» (9), середній рівень (8), за методикою «Спрямованість на отримання оцінки» і високі показники за методикою «Мотивація учіння» (59). Тому, можна стверджувати, що мотивація до навчання у даного учня вище середнього рівня, проте не сформовані професійні інтереси. Природно, що вибір професії, виявлення її особливостей, відповідність внутрішньому бажанню – досить складний і тривалий процес. Тому у значної частини старшокласників інтереси можуть бути дуже динамічними, мінливими, внаслідок чого ускладнюється здійснення професійного вибору.

Висновки. Ранню юність (15-17 років) – вважають «третім світом», що існує між дитинством та дорослістю. У цей час старшокласник опиняється на порозі реального дорослого життя і дивиться на теперішнє з позиції майбутнього, шукає сенс свого існування. Нова соціальна позиція старшокласника змінює ставлення до навчання, формується нова мотиваційна структура навчальної діяльності, в якій домінуюче місце займають мотиви, пов'язані з самовизначенням та підготовкою до самостійного життя. Саме ці мотиви набувають особистісної значущості та стають дієвими. Невід'ємним чинником поглиблення мотивації до навчальної діяльності є наявність у її структурі професійного інтересу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л. И. Избранные сочинения // Мотивационная сфера личности. – Т.І. – 432 с.

2. Вікова та педагогічна психологія: навч. пос. / О.В. Скрипченко., Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Занюк С.С. Формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників // Практична психологія та соціальна робота. – №8. – 2002. – С. 45-49.
4. Кон И. С. Психология ранней юности. – М., 1989. – 255 с.
5. Костюк Г.С. Роль професійного самовизначення у формуванні особистості // Професійна орієнтація учнів. – К., 1977. – С.17-26.
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
7. Павлютенков Є.М. Професійна орієнтація учнів. – К.: Рад. школа, 1983. – 152 с.
8. Сафин В.Ф., Ников Г.П. Психологический аспект самоопределения // Психологический журнал. – 1984. – № 4.– С.65-74.
9. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. – М.: Педагогика, 1981. – 96 с.

Янкевич О.

Науковий керівник – доц. Кормилло О. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ

На світі немає людини яка б не прагнула реалізувати себе у житті, яка б не хотіла розвиватися і творити своє майбутнє, і якій би увесь світ і вона зокрема були байдужі. Самоактуалізація особистості допомагає зробити життя яскравим, наповнити його з повна, удосконалювати себе і свої можливості.

Проблему самоактуалізації у гуманістичній психології досліджували: А.Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.

Самоактуалізація (від лат. actualis - дійсний, справжній), самореалізація - прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [5].

«Самоактуалізація - це процес актуалізації людиною власних потенціалів та використання їх як засобів реалізації сенсу життя. Актуалізація потенціалів визначається як усвідомлення та прийняття (інтеграція до «Я» - концепції) раніше неусвідомлюваних власних можливостей та психічних змістів (думок, почуттів, моделей поведінки, властивостей, здібностей та ін. - як суб'єктивно приємних, так і суб'єктивно неприємних, як соціально схвалюваних, так і соціально не схвалюваних)», так зазначає О. Бандура

За А. Маслоу потреба людини в самоактуалізації, що існує разом з іншими потребами і знаходиться на вершині ієрархії її потреб, є природженою її потребою . Відповідно до його теоретичних положень, людина здатна до задоволення більш високих потреб тільки після того, як задовольнить нижчі.

Джерелом діяльності та поведінки є безперервне прагнення людини до самоактуалізації. В концепції повноцінно функціонуючої людини К. Роджерса природжене прагнення людини до самоактуалізації, як основного мотиву її діяльності та поведінки є прагнення реалізувати свої здібності з метою збереження життя, що робить її сильнішою, більш різносторонньою і такою, що задовольняє її. Самоактуалізація веде до розвитку «повноцінно функціонуючої людини», яка рухається, до повного знання себе і свого внутрішнього досвіду), як відзначають

А. Маслоу [3, с.69] та К. Роджерс [4, с.244], а це неможливо без прагнення до вдосконалення і розвитку, які проявляються у внутрішній енергії людини - її мотивації.

Під тенденцією до самоактуалізації Роджерс розуміє рух до конгруентності, адекватного сприйняття світу, рух до реалістичного функціонування, адекватного сприйняття себе у світі. Тенденція до самоактуалізації - єдиний мотив, пропонований в теоретичному осмисленні К. Роджерса.

Самоактуалізація припускає наявність сприятливих соціально-історичних умов. Це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як звершення своєї місії, або покликання, долі тощо, як більш повне пізнання і, отже, прийняття своєї власної